

BAĞLI, Mazhar (2014). “Bilgeler ve Birlikte Yaşama Kültürü”. *Türk Dünyası Bilgeler Zirvesi: Gönül Sultanları Buluşması*. 26-28 Mayıs 2014. Eskişehir 2013 Türk Dünyası Kültür Başkenti Ajansı (TDKB). Eskişehir, ss.491-494 (<http://bilgelerzirvesi.org>).

Mazhar BAĞLI*

BİLGELER VE BİRLİKTE YAŞAMA KÜLTÜRÜ

Giriş

Rivayet olunur ki, ünlü Rus bilge adam ve romancı L. Tolstoy, çocukluğunda kardeşleri ile oyun oynarken arada sırada kaybolur, koşmaca oyunlarında hep geride kalırmış. Kardeşleri nerde kaldığını sorduklarında da “Yeşil dalı” arıyorum dermiş.

Yeşil dal, kendisine anlatılan masalların birisinde insanlığı kurtaracak, mutluluğa ve barışa kavuşturacak, onları birlikte, barış ve kardeşlik içinde yaşatacak bir tılsımdı. Ve o da ne yapıp edip bu tılsımı bulmak istiyordu. Tolstoy’un bu tılsımı bulup bulmadığı bilinmez ama bilinen o ki bugün gerçekten böyle bir tılsıma her zamankinden daha fazla ihtiyaç vardır. Çünkügloballeşme, iletişim teknolojilerindeki yaygınlık, tek bir bilgi yönteminin yaygın olarak kullanılması gibi değişimler giderek dünyayı tam da McLuhan’ın söylediği gibi global bir köye dönüştürmektedir. Bu değişim doğal olarak özgün farklılıkları tehdit etmektedir. İnsanlar kendi etnik, dini ve siyasi kimliklerini daha görünür kılmak için gayret etmektedirler. Onların bu isteği aynı zamanda bir farklılaşmayı da beraberinde getirmektedir.

Esasında var olan temel toplumsal değişim dinamiklerine bağlı olarak ortaya çıkan farklılaşmanın bir şiddet sarmalına dönüşmesini engelleyecek olan temel dinamikleri harekete geçirmek gerekir. Bir başka ifade ile farklılaşmaları teşvik eden etnik, dini ve siyasi kimliklere karşı aynı zamanda birleştirici ortak paydalar bulmak gerekir. Toplayıcı faktörler üzerinden birlikte yaşama formülü aramak gerekir.

Doğaldır ki her toplumda dağıtıcı faktörler de vardır, toplayıcı olanlar da. Her bir farklılık için ortak payda olacak değerleri,

* Prof. Dr. Yıldırım Beyazıt Üniversitesi.

inançları, tarihsel mirası ve kişileri ortak değer ya da payda haline getirmek sureti ile farklılıklar bir zenginliğe dönüştürülebilirler.

Unutmamak gerekir ki artık dünyada var olan farklılıklar, entelektüel bir ilgi uyandırmanın ötesinde her gün muhatap olabileceğimiz bir olguya dönüşmüşlerdir.

Çok kültürlülük veya farklılıkların eşitlik ve barış temelinde birlikte yaşamlarını gerçekleştirme çabası, bugün modern dünyanın ve de farklı etnik ve dini toplulukları içinde barındıran her toplumun temel sorunlarından birisidir. Bu sorunu görece daha demokratik bir modelle çözdüğü kabul edilen ülkelerin ya da toplumların bunu nasıl başardığına dikkatli bakıldığında işin en sihirli yönü herkesin kabul ettiği ortak evrensel değerlerdir. Bu değerleri yaşatan kişilerdir.

Birlikte Yaşamın Değeri

İnsanoğlunun en kadim sorularından birisidir “farklılıkların barış ve kardeşlik içinde birlikte” yaşaması. Bu arayış günümüzün de en önemli meselelerinden birisidir.

Bilgeleri bu tarihsel mirasın taşıyıcı ve yorumlayıcı aktörleri olarak gördüğümüzde sanıyorum bu sorunun aşılmasına son derece kıymetli bir katma değer sunduklarını görebiliriz.

Bilgeliğin toplumsal anlamda birlikte yaşamaya dair katkısından önce bize kendimizi tanımaya dair bir ipucu verdiğini biliyoruz. Zira kişinin toplumda kendisine ait konumunu ve rolünü bilmesi için önce kendisini bilmesi gerekir. Yani kendisini tanımlaması ve kimliğinin farkına varması gerekir.

Aslında “kendini bilmek” felsefe tarihinin de ilk ifadelerinden birisidir. Malum, Sokrates’in bu anlamda “kendini bil” ya da bizim tasavvuf geleneğimizdeki “kendini bilen rabbini bilir” ifadeleri esas olarak “öteki”yi bilmeye teşvik eder.

İnsanın en temel amaçlarından birisidir “kendini bilmek.” Kendisini bilen, “öteki”yi bilir, en azından bunu nasıl bileceğine dair bir “yol/yordam” sahibi olabilir. Bu bize ilk atalarımızdan kalan bir mirastır. Havva’nın bilgelik ağacından yediği elmanın yarattığı “gerçeği arama” serüveninin en somut biçimidir. “Âdem ile Havva her şeyden evvel, çıplaklıklarının farkına vardılar ve çok utandılar. Utandılar, çünkü kavradılar ve birbirlerinin farkına varmanın zevk dolu yolunda ilerlediler. Bu, sonu olmayan bir yolun başlangıcıydı. Ulvi bir bilgisizlikten, faniliğin düşman ve bilinmedik topraklarına fırlatılıp atılanların trajedisi hiç de anlaşılmaz değil. (...) İnsanoğlu bıkmış usanmadan kendisi ile dünya arasında bir ilişki kurar; bu

dünyayı sahiplenmek, sezgisel olarak algıladığı idealiyle bu dünya arasında bir uyum sağlamak için yanıp tutuşur. Bu isteğin yerine getirilemez olması, insanların hoşnutsuzluğunun ve kendi benliğindeki eksikliğin yarattığı acının bitip tükenmeyen bir kaynağını oluşturur. Demek ki sanat ve bilim, dünyaya sahip olma biçimleri; insanın sözümlü ona “mutlak gerçek”e giden yol üzerindeki bilgi edinme biçimleridir.” (Tarkovsky, 2000: 43). Bilimin ortaya koyduğu gerçekliğin varoluşsal koşulları ile bizim varoluşsal koşullarımız arasındaki tartışma (tin ile beden), doğal olarak bilgelikten veya sanattan yana bir tercihte bulunmayı daha cazip kılmaktadır.

O halde farklılıkları mutlaklaştırmadan bir “öteki” olarak tanımlamak gerekir. Bu bağlamda milliyetçilik, ulusların bir ürünü olarak değil, tam tersine ulusları meydana getiren, onları ortaya çıkaran ideolojik bir işlev olarak kendini var eder. Milliyetçilik bu işlevi yerine getirirken önceden var olan, tarihsel mirasın getirdiği çok sayıdaki kültürün içinden bir seçim yapmakta ve onları genellikle dönüştürmektedir. Bütün bunları yaparken de verili tarihsel-kültürel zenginlikten yararlanmaktadır. (Gellner, 1992:105). Burada milliyetçiliğin temel yanıltıcı noktası ve sorunlu yanı şundan ibarettir: “Ulusçuluk aslında önceleri halkın çoğunluğunun ve bazı durumlarda da tümünün hayatına alt kültürlerin hakim olduğu bir toplumda genel anlamda bir üst kültürün zorla dayatılmasıdır.” (Gellner, 1992:107).

Demek ki, “ulus-devlet modeli içinde genelde devlete adını veren ulusun tarihi özellikleri ve kültürü ön planda tutulmuş ve ulus hâkim bir etnik grubun kültürü, dili, edebiyatı, şanlı tarihi etrafında tutunmuştur. Merkezileşme ve modernleşmenin bir gereği olarak ulus-devlet ancak tek bir ‘kültür’ün iktidarına cevaz vermiştir (...) Farklı ideoloji ve örgütlenme modellerine dayanmakla birlikte iki ayrı grup devlet içinde ekonomik kalkınma ve modernleşmeyle etnik farklılıkların kaybolacağı, bütünleşme ve hatta asimilasyonun gerçekleşeceği varsayılmıştı(r)” (Özdoğan, 1994).

Genel olarak modernleşme sürecinin temel çıktılarında biri olan ve mensuplarını aynı pota içinde eritmeyi amaçlayan “ulus-devlet” modeli, 18. yüzyılın sonundan bugünlere kadar dünyadaki her şeyi, olayları ve düşünceleri, kendi rengine boyamış ve kendi mantığı doğrultusunda belirlemiştir. Batı'ya özgü gelişme biçiminin kaçınılmaz kıldığı bu fenomen oldukça kısa bir süre sonra (Yunan bağımsızlık savaşı ve Güney Amerika'da Bolivar'ın çıkışı) dünyanın başka yerlerine sıçramış ve 20. yüzyılda bütün dünyayı belirleyen başat siyasi yapı olma özelliğine sahip olmuştur. (Belge, 2002).

Bu sistem, ulusçuluk veya ulus-devlet modeli giderek dünyada çatışmaları körükleyen bir krize dönüşmüş ve ne yazık ki insanlık bu tehlikenin boyutlarını yeni yeni farkına varmaktadır. Gerçi ikinci dünya savaşı bu anlamda insanlığın yaşadığı en kritik tecrübelerden birisidir ama oradan devşirilen tecrübeler ne yazık ki son derece bencil bir biçimde belli bir coğrafyada kaldı. Oysa insanlığın ortak tecrübesiydi yaşanan acılar. Bugün de çok benzer sosyolojik hareketlenmeler yaşanmaktadır. Bu sorunları bertaraf etmek iki yönlü bir çalışmayı gerektiriyor. Birisi teorik diğeri de pratik.

Teorik olanı düşünsel ve siyasal çalışmalardır, pratik olanı ise toplumsal ve bireysel deneyimlerdir.

Bilgelerin bu anlamda çok tarihi bir rolleri olduğu gerçeğini bir kez daha vurgulamak gerekir.

Kaynakça

Tarkovsky, A., Mühürlenmiş Zaman, (Çev. F. Ant), Afa Yayınları, İstanbul, 2000.

Gellner, E., Uluslar ve Ulusçuluk (Çev. Büşra Eranlı Behar-Günay Göksu Özdoğan), İnsan Yayınları, İstanbul, 1992.

Özdoğan, G., “21. Yüzyılın Bilmecesi: Ulusçuluk Ulus Devlete Meydana Okuyor”, Yeni Yüzyıl, 23 Aralık 1994.

Belge, M., “Elias’a göre ulus-devlet”, Radikal, 17 Kasım 2002.